

ONOMASTICA

№. 32

Є. СКОРОБОГАТА

**ВЛАСНІ ІМЕНА Й ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ
ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ
В „МЕТАМОРФОЗАХ” ОВІДІЯ**

Вінніпег

1966

Канада

Накладом Української Вільної Академії Наук

ЗАКИ КУПИТЕ ЩОНЕБУДЬ
НА СПЛАТИ, АБО ПОЗИЧИ-
ТЕ ГРОШІ, РАДИМО ВАМ
ПОРІВНЯТИ, СКІЛЬКИ КОШ-
ТУВАЛИ Б ВАС ВІДСОТКИ,
ЯКБИ ВИ ПОЗИЧИЛИ ПО-
ТРІБНІ ВАМ ГРОШІ В КРЕ-
ДИТОВІЙ СПІЛЦІ.

ЩАДНИЧО-КРЕДИТОВА СПІЛКА
„КАРПАТІЯ”

862 Мейн Ст. — Вінніпег, Ман.

ONOMASTICA
XXXII

O N O M A S T I C A
Editor-in-Chief: J. B. Rudnyčkyj
No. 32

E. SKOROBHATA

**PROPER NAMES OF GREEK ORIGIN
IN OVID'S "METAMORPHOSES"**

SECOND PRINTING

Winnipeg

1 9 6 6

Canada

Published by Ukrainian Free Academy of Sciences

НАЗВОЗНАВСТВО
за редакцією Яр. Рудницького
Ч. 32

Є. СКОРОБОГАТА

**ВЛАСНІ ІМЕНА Й ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ
ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ
В „МЕТАМОРФОЗАХ” ОВІДІЯ**

ДРУГЕ ВИДАННЯ

Вінніпер

1 9 6 6

Канада

Накладом Української Вільної Академії Наук

Вперше друковано в збірникові „ПУБЛІИ ОВІДІИ
НАЗОН — до 2000-річчя з дня народження”.
В во Львівського Університету 1960. Стор. 28—39.

Важливе місце в ділянці лексики кожної мови займають власні імена і назви. У переважній більшості випадків вони утворюються від загальних слів, у яких відмічалась певна ознака, наприклад: Nicomedes < Νικομήδης (ἡ νίκη — перемога, μέδωμαι — думаю); Pasiphae < Πασιφάη (πάσα — вся, φάος — світло); Basilius < βασιλείος — царський (пор. Васи́лій); Athanasius < ἀθανασία — безсмертність і інші. За цим зразком у латинській мові пізнього періоду античності виникли імена Constantius від partic. praes. constans — стійкий; Prudentius < prudens — розсудливий і т. п.

У латинській мові є ряд прізвищ (cognomina), утворених ще в ранні часи римської республіки від назв городини, напр.: Piso < pisum — горох (пор. Plin., XVIII, 10); Lentulus < lens — lentis — сочевиця; Fabius < faba — біб (пор. там же). Римляни святкували восени навіть спеціальне свято бобу — Kalendae Fabariae, що вказує на те, як вони (зокрема бідніші верстви населення) цінили цю рослину.

Деяка кількість загальних іменників походить від власних імен і назв, наприклад, cotonia < κιδωνία — айва, у староруській мові відповідником її є гдуня, у польській мові gdula — dula, у російській, українській — дуля (сорт груш). Цей іменник походить від назви племені кидони (οἱ Κιδωνες), яке жило на північно-західному побережжі острова Крит, де було місто Κιδωνία. Для слова cotonia характерним є передача грецького звука *v* через *o* і втрата дзвінкості проривного, що часто мало місце в словах, засвоєних у ранні часи усним шляхом. В архаїчних пам'ятках з Пренести ім'я дочки Пріама Кассандри *Κασσάνδρα* написано так: Cassentera, а ім'я дочки троянського жерця Хрисеїда — Creisita, від Асс. *Χρυσήϊδα* (*Χρυσής* — *idos* (CIL., I, 150). Бувало навпаки. Грецькі проривні глухі на латинському ґрунті підпадали медіалізації, наприклад, buxus < βύξος — букшпан; carbasa < κάρπασσα — вітрило і інші. Зміну дзвінкості при передачі грецьких звуків

у латинській мові деякі дослідники (наприклад, проф. Тронський) пояснюють впливом етруської мови, виходячи з того, що в ній не було різниці між дзвінкими і глухими¹. Це явище можна пояснювати ще й тим, що у розмовній мові немає чіткої різниці при вимові глухих і дзвінких звуків² (пор. в укр. дуб, зуб). Римляни у словах, засвоєних від греків через розмовну мову, могли чути в певній позиції дзвінкі замість глухих або навпаки і так їх передавати.

Римські письменники, спираючись в основному на грецькі літературні зразки, вводили до своїх творів багато грецьких слів, у тому числі й грецьких власних назв. Навіть пуристичні намагання римських прозаїків класичної доби старанно уникати архаїзмів, неологізмів, а також іноземних слів, зокрема грецьких, які зробили лексику латинської мови докласичного періоду дуже строкатою, не в силі були очистити латинську мову від прецизмів. У найбільшого пуриста в доборі слів цього періоду Цезаря, який, за Геллієм (Att. noct. I, 10, 4), заявив, що нового, невідомого слова треба уникати так, як стрімкої скелі („ut tamquam scopulum sic fugias inauditum aut insolens verbum“); є чимало грецьких слів. Меншу кількість слів, запозичених із грецької мови, зустрічаємо у римських прозаїків класичної доби, значно більше їх у поетів, у тому числі в Овідія.

Овідій, наймолодший з-поміж поетів часів Августа, виявив свій надзвичайний наративний талант у поемі «Метаморфози», в якій зібрав коло 250 міфічних оповідань. Фантастичні оповідання про перетворення людей у рослини, тварини, камені завжди цікавили античних поетів, а особливо поетів елліністичної доби, коли цей літературний жанр дійшов до найвищого розквіту. Овідій у своїй поемі спирається, головним чином, на таких грецьких поетів елліністичної епохи, як Нікандр з Колофону (Ἐτεροκόλμενα), Парфеній з Нікаї (Μεταμορφώσεις), Антігон (Ἀλλοιώσεις), Каллімах, Евфоріон, Фанокл, Феокріт, але деякий вплив на нього мали й старші грецькі поети, навіть Гомер і грецькі трагіки, а з римських у першу чергу Вергілій. Зрозуміло, що поет, беручи в основу «Метаморфоз» грецькі міфи, засвоює з них дуже багато власних імен і назв.

Поряд з власними іменами і назвами, які засвоєні літературним шляхом, у «Метаморфозах» Овідія є старі слова, що проникли раніше в латинську мову і через це зазнали певної деформації. Сюди належать власні імена з грецької міфології, що в ранні часи проникли в Рим разом з культом грецьких богів.

¹ Див. И. М. Тронский. Очерки из истории латинского языка, М.—Л., 1953.

² Див. S. Jannassone. Recherches sur les éléments grecs du vocabulaire latin de l'empire, Paris, 1950.

При передачі іноземної, мало зрозумілої для широких народних мас назви великий вплив на її спотворення, очевидно, мала народна етимологія. Цим можна пояснити значне відхилення від грецького оригіналу назви богині Proserpina < Περσεφόνη. Цю назву римляни, мабуть, зв'язували з дієсловом *proserpere* — *вилазити, сходити*, приписуючи богині причину процесу, якому підпадало кинуте в землю зерно. Внаслідок асоціації в назві Proserpina зберігається неаспірований звук р. У «Метаморфозах» Овідія тричі виступає Proserpina (V, 391, 505, 530). Поряд з Proserpina Овідій вживає другу форму цієї назви, більш наближену до грецького оригіналу (пор. X, 730; *Persephone licuit, nobis Cinyreius heros*). У назві *Persephone* помітна не тільки більш точна передача звукової форми грецького слова, а й збереження без змін грецького відмінка Nom. s. з довгим е. Цю ж назву зустрічаємо в V, 470 у грецькій формі Gen.: „*Persephones zonam summis ostendit in undis*“. У книзі X, 15 наявна форма грецького Accus.: „*Persephonen adiit inatropaque regna tenentem*“. Можливо, що будова вірша змусила поета вжити навіть у тій самій книзі поряд із старою усталеною назвою її другий варіант. Звукова зміна назви *Hercules* також говорить про те, що римляни засвоїли її в ранні часи усним шляхом. Для слів раннього періоду розвитку латинської мови і слів народної мови характерна анаптика, яка якраз і виступає в слові *Hercules* (пор. *drachma* — *drachma* < δραχμή; *Tecumessa* — *Tecmessa* Τέκμησσα; *tecina* < τέχνη і інші). *Hercules* відмінюється, як латинські іменники III відміни (VII, 364; IX, 135; XIII, 52).

Старою назвою бога, віддавна відомою римлянам, була назва Аполлона — *Apollo-inis*. У грецькій мові, як відомо, за винятком форми Vocat. "Απόλλων, немає апофонії 'Απόλλωνος, в той час як у латинській наявне чергування о з і внаслідок ослаблення о, можливо, під впливом слів типу *homo-inis*. *Apollo* відмінюється в Овідія, як і в інших римських письменників, за латинським зразком (пор. III, 421; VIII, 389; XV, 638, 639).

Засвоєною з дорійського діалекту, який переважав у грецьких колоніях південної Італії, є назва матері Аполлона Латони — *Latona* поряд з *Lato-us* < дорій Λατώ-ους. У «Метаморфозах» знаходимо більш златинізовану форму *Latona* (VI, 160, 162, 200; 214, 218, 336; XIII, 635). На грецьке походження вказує звукова форма прикметника, утвореного від цієї ж назви *Latous* < Λατώιος, в якому випав другий компонент довгого дифтонга. Але довгий гдлосний перед наступним глосним не змінив своєї часокількості, наприклад: „*Quae modo Latois populum summo verat aris*“ (VI, 274). В Овідія є друга форма прикметника, ще більш наближена до грецького *Latouis*, із збереженням дифтонга: „*Laomedonteis Latoius astitit arvis*“ (VI, 196), — спричинена, можливо, будовою вірша.

Старими словами, як видно з зовнішньої форми, є імена героїв троянської війни Achilles, Ulixes. Коментатор «Енеїди» Вергілія Сервій (Aen., VIII, 383) про такого типу грецькі імена говорить: „Omnia enim, quae in-eus exeunt hodie, apud maiores in es ixbant ut Nereus — Neres, Tydeus — Tydes“ (Адже всі імена, які сьогодні закінчуються на -eus, у предків кінчались на -es). Отже, римляни в грецьких словах, засвоєних у ранні часи, намагались усунути дифтонг -eu, який звучав для них досить незвичайно, тому що в латинській мові він перетворився в монофтонг ще в доісторичні часи (в кінці слова -e, а в середині -u), наприклад, Perses поряд з Perseus < Περσεύς; Poluces, Pollux < Πολυδεύκης. Проте зміна звукового вигляду імен Achilles, Ulixes наступила, мабуть, не на латинському ґрунті, а зумовлена різновидністю цих імен в окремих грецьких діалектах. Джерелом для форми Achilles могла бути дорійська форма Ἀχιλλῆς, для Ulixes — сіцилійська Οὐλίξης.

Поряд з формою Gen. s. III відміни Achillis зустрічається Gen. s. II відміни Achilli, Achillei, утворений за аналогією до інших грецьких імен на -eus, які в латинській мові ввійшли до II відміни.

Дублетні форми на Gen. зустрічаються в «Енеїді» Вергілія, наприклад: „Troas reliquias Danaum atque immitis Achilli“ (I, 30). „Una ingens Periphas et equorum agitator Achillis“ (II, 476). „Myrrhodonum Dolopumve aut duri miles Ulixi“ (II, 7). У «Метаморфозах» Овідія Achilles виступає в різних відмінкових формах, змінюючись лише за III відміною (пор. VIII, 309; XII, 73, 593; XV, 856; XII, 582, 608; XIII, 133). Ulixes має в Овідія також дублетні форми. Крім Gen. s. Ulixis (XIII, 304, 712; XIV, 671), одим раз виступає Gen. s. Ulixei (XIV, 159: „Neritius Macareus, comes experientis Ulixei“). В Acc. s. виступає лише грецька відмінкова форма на -en, напр.: „Ille tamen vivit, quia non comitavit Ulixen“ (XIII, 55). Ця сама форма Acc. s. є в XIV, 192, 241. У наведеному вище прикладі будова вірша не має ніякого впливу на вибір саме такої форми Acc.

З імен, якими названі персонажі троянської війни, зустрічається в Овідія ім'я Несуба, яке потрапило на латинський ґрунт ще в той час, коли діяв закон послаблення коротких голосних у середині слова. Коротке а у відкритому складі в позиції перед губним, подібно як і в латинських словах, наприклад, ravio-deruvio перейшло в u (Ἐράβη). У «Метаморфозах» Несуба виступає декілька разів і відмінюється як будь-який іменник I відміни (пор. XIII, 423, 549, 556, 575, 577).

Дії закону послаблення коротких голосних підпала також назва Tarentum (XV, 50), утворена від форми непрямого відмінка Τάραντ — (Τάρας — αὐτός) з доданим латинським закінченням -um, за аналогією до латинських назв типу Laurentum, Nomentum (пор. Qualität у нім. мові від лат. qualitas). В Tarentum коротке а в середині слова в закритому складі перейшло

в е як і в латинських словах, наприклад, scando — descendo; агма, inermis.

У «Метаморфозах» знаходимо й стару назву грецької колонії в Кампанії Сумае <Κόμη, в якій у передається через **ц**, як це мало місце в грецьких запозиченнях латинської мови архаїчної доби, наприклад, buxus < βύξος а η — дифтонгом ае. Можливо, що в розмовній мові названий дифтонг вимовлявся як **е** ще в ранні часи. Цим можна б пояснити те, що грецький іменник στήλια (рід рослини) в латинській мові одержав дублетну форму seria і saeria. З уваги на форму кінцевого складу Сумае відмінюється за I відміною множини (наприклад, XIV, 104 Sumarum). У пізніших письменників появляється друга форма Суме-es, звуково і морфологічно дуже наближена до грецького оригіналу (пор. Statius, Silv. IV, 3, 65: Silius, Punic. XIII, 494). Ця форма, очевидно, проникла літературним шляхом.

До ранніх слів з уваги на їх звуковий вигляд належить, між іншими, назва Achivi < Ἀχαιοί, яку також вживав Овідій у «Метаморфозах» (VII, 142). Дифтонг **ai** в середині слова ослаблюється до **i**, як у словах латинського походження, наприклад: caedo < *caido, cecidi, aestimo, existimo. У словах, засвоених з грецької мови пізніше, дифтонг **ai** передається через **ae**: machaera < μάχαιρα.

Від назви крітського міста Κνωσός, Κνωός у «Метаморфозах» зустрічається прикметник Gnossius (III, 208; VIII, 40) і Gnosiacus (VII, 471; VIII, 52; IX, 669). Згадані прикметники походять від назви Gnossus, в якій у латинській мові наступила медіалізація глухого перед **n**.

Поряд з власними назвами, які повністю пристосувались до фонетики і морфології латинських слів, у «Метаморфозах» є власні імена і назви, що в звуковій структурі зберігають деякі ознаки іншомовного походження, але відмінюються за латинськими типами відмін, одержуючи лише латинські відмінкові закінчення. Часто в «Метаморфозах» виступає відомий епітет Аполлона Phoebus, приймаючи в усіх відмінкових формах латинське закінчення (I, 338, 752, 451, 452; II, 608, 24, 399, 628, 110; III, 10, 18; VIII, 31).

За латинською II відміною в Овідія відмінюється ім'я аттичного мисливця Кефала Cephalus (VI, 681; VII, 512, 666, 865, 493, 665). Наявність короткого **a** в середині слова свідчить про те, що це ім'я проникло в латинську мову після дії закону ослаблення коротких голосних. Ознаки грецького походження — аспірація **й** у помітні в звуковій формі імені Hippolytus, хоч його відмінкові закінчення латинські. У «Метаморфозах» є Nom. Hippolytus (XV, 544) і Acc. Hippolytum (XV, 497). Це ім'я зустрічається в римській літературі ще до Овідія (пор. Cic. Tusc. disp., IV, 11, 27; De off., I, 10, 33; Verg. Aen., VII, 761). За цим же зразком відмінюється

Cygnus (II, 376; XII, 72, 75, 101, 122, 125), в якому, крім графеми у, привертає до себе увагу медіалізація глухого проривного. Cygnus як власне ім'я знаходимо до Овідія в «Енеїді» Вергілія (X, 189). У функції загального іменника суспус (χόχνος) появляється в римській літературі раніше (пор. Лисг., III, 7). Латинські відмінкові форми е у відомому з міфа імені Ругатус (IV, 55, 71, 107, 142, 143, 146). Наявність у й короткого а в середині слова дають підставу зарахувати його до імен пізнішого походження.

У «Метаморфозах» Овідія є чимало імен жіночих персонажів, які, незважаючи на деякі фонетичні особливості, що визначають їх заносний характер, відмінюються як латинські іменники. З-поміж них можна б назвати ім'я німфи Arethusa *Ἀρέθουσα*, в якому збереження інтервокального s свідчить про те, що це слово пізнішого походження. Arethusa виступає в «Метаморфозах» в Nom. (V, 496, 573, 642); у Voc. (V, 625) і в Abl. (V, 599). Для імені жінки фінікійського царя Еугора *Εὐρώπη* характерний дифтонг eu, який у ранніх запозиченнях, як згадано вище, підпадав монофтонгізації. У «Метаморфозах» це ім'я зустрічається в Nom. Еугора (VIII, 120) і в Acc. Еугорат (VI, 104). У Горация воно виступає в грецькій відмінковій формі, характерній для іонійсько-аттичного діалекту — Еугоре (Сарм. III, 27, 25). Неодноразово вживає Овідій ім'я Philomela < Φιλομήλα, яке також відмінюється за латинськими парадигмами I відміни (пор. VI, 451, 475, 507, 511, 553, 572, 601, 643, 658).

З географічних назв можна б ще згадати Olympus (I, 154; II, 60, 225; VI, 393, 487; VII, 225), Parnasus (I, 317, 467; II, 221) і інші. Деякі з них можуть бути засвоєними усно словами, в які римляни, відчуючи їх заносний характер, ввели графеми, характерні для слів грецького походження.

Не підлягає сумніву, що літературним шляхом проникли в лексику латинської мови ті власті імена і назви, які зберігають деякі своєрідності грецької мови у їх фонетичному і морфологічному складі. Імена і назви такого типу переважають у «Метаморфозах» Овідія. Вони, звичайно, ввійшли в один з 3-ох типів відмін латинських іменників відповідно до структури основи або форми називного відмінка. Власні імена і назви I відміни дуже часто зберігають без змін грецьку форму називного відмінка, яка, як відомо, може закінчуватись у жіночому роді на -а або -е. У «Метаморфозах» частішою є форма називного відмінка на -е, рідше на -а. Наприклад: Daphne (I, 452), Clymene (I, 765; II, 37, 43, 333; IV, 204), Herse (II, 559, 724), Nyctimene (II, 590), Crocale (III, 169), Nephele (III, 171), Nyale (III, 171), епітет сестри Аполлона Phoebe < Φοῖβη (II, 723), Semele (III, 293), Beroe (III, 278), Agaue (III, 725), Thisbe (IV, 55, 71, 93, 99, 143), Leuconoe (IV, 168), Leucothoe (IV, 208), Eurynome (IV, 210).

Danae (IV, 611), Circe (XIV, 25, 312, 385), Dryope (IX, 331, 336, 342), Alcmena (IX, 276, 281, 313), у Плавта є Alcmena з анапстиксою. Пор. Amphitruo (99, 103, 107, 110, 134, 290 і т. д.). У Ціцерона De nat. d. (III, 16, 42) виступає Alcmena, далі Progne або Progne (VI, 433, 440, 566, 595, 619, 641, 653), Niobe (VI, 148, 156, 165, 273), Uranie (V, 260), Calliope (V, 339).

Таку ж форму Nom. мають в Овідія географічні назви: Sparte (VI, 414), Messene (VI, 417), Aetne (II, 220; XV, 340), Ephyre (II, 240); Ide (II, 218; X, 71; XII, 521; XIII, 324), Crete (VIII, 118), Rhodope (II, 222; VI, 589), Cyllene, (I, 217; VII, 386) і багато інших. Форма Nom. на -а зустрічається у власних імен Pyrrha (I, 385), Haryia (III, 215), Europa (VIII, 120), Medea (VII, 41, 257, 285) і інших.

В імені Medea, як це звичайно буває при літературних запозиченнях, довгий голосний, що виник з дифтонга, не змінює своєї часокількості перед голосним, тоді як в усних запозиченнях настає в такій позиції скорочення довгого голосного, наприклад, platea, balneum. Якщо власні імена і назви мають в Nom. s. форму на -е, — вони зберігають грецьку відмінкову форму на -en і в Acc. s.

У «Метаморфозах» можна знайти ряд прикладів Acc. на -en від тих самих власних імен і назв, що в Nom. мають форму на -е: Clymenen (I, 756), Semelen (III, 261), Leucothoen (IV, 220), Circe (XIV, 290), Dryopen (IX, 364), Prognen (VI, 470, 563, 580), Nioben (VI, 287), Sparten (X, 170, 217), Aetnen (XIII, 770), Aetnen (XIV, 188), Ephyren (VII, 391), Creten (VIII, 99, 183; XIII, 706; XV, 540), Rhodopen (X, 77), Cyllenen (V, 607). Зустрічається також значна кількість власних імен і назв з Acc. на -en, хоч в Nom. у даному творі вони не зустрічаються, наприклад: Antigenen (VI, 93), Danaen (VI, 113), Eurydice (X, 48), Chrysen (XIII, 174), Mnemosynen (VI, 114), Anaxareten (XIV, 699) і інші. Від імені Еуропа Овідій вживає дублетні форми в Acc. Еуропен (V, 648) і Еуропат (VI, 104), причому будова вірша у вказаних місцях не впливає на вибір тієї чи іншої форми.

Від власних імен і назв згаданого типу буває грецька відмінкова форма на -es в Gen.: Semeles (III, 274), Thisbes (IV, 115, 145), Circes (IV, 205; XIII, 968; XIV, 10, 69, 71 і т. д.), Prognen (VI, 428, 468), Hecates (VII, 74, 241), Eurydices (X, 31), Phoebes (I, 476; II, 415; XII, 36), Daphnes (I, 490), Arachnes (VI, 5, 133, 150), Pleiones (II, 743), Herses (II, 809), Panopes (III, 19), Penelopes (VIII, 315), Cyanes (V, 409), Eurynomes (IV, 219), Anaxaretes (XIV, 705), Boebes (VII, 231 і т. д.). Перевагу в цьому відношенні мають в Овідія власні імена. Від Aetne в «Метаморфозах» наявна лише латинська форма Gen. Aetnae (XIV, 160). Значно рідше зустрічаємо в перерахованій групі власних імен грецьку відмінкову форму

Voc. У «Метаморфозах» можна вказати лише на такі місця: „Tuque triceps Hecate quae coeptis conscia nostris“ (VII, 194). „Saucius ille tamen, fer opem matertera“ dixit Autonoe! moveant animos Actaeonis umbrae“ (III, 719—720). „Vincis, Anaxarete, neque erunt tibi taedia tandem / Ulla ferenda mei...“ (XIV, 718—719).

Інші власні імена, якщо вони виступають у Voc., приймають латинську форму з характерним для неї *ā*, наприклад: „Vincere non poterat frustra, Medea, repugnas“ (VII, 11). З будови наведеного рядка видно, що ім'я Medea має *ā*. В усіх інших відмінках власні імена і назви грецького походження пристосовуються до латинської відміни.

В I відміні є значна кількість власних імен чоловічого роду, в тому числі назв річок, засвоєних з грецької мови. У формі Nom. цих слів виступає сигматичне закінчення, як і в грецькій мові. Слова, запозичені шляхом розмовної мови, відмінюються за латинськими зразками, не приймаючи закінчення *s* (poeta, nauta). У «Метаморфозах» Овідія знаходимо багато прикладів грецької форми Nom. імен цієї групи: Cinyras (X, 299), Aeneas (XIII, 665; XIV, 116, 156), Pterelas (III, 212), Lycormas — назва річки в Етолії (II, 245), Eurotas — назва річки в Лаконії (II, 247), Hippomenes, -ae або -is (X, 575, 587, 640), Acetes (III, 582, 696), Opheltes, -ae (III, 605, 641), Laertes (XIII, 144), Thersites (XIII, 233), Anchises (XIII, 640), Euphrates, -ae (-s) (II, 248), Orontes -ae, -is (II, 248). На думку стародавніх греків і римлян, річки, як і вітри, могли появлятися у постаті богів чоловічого роду, тому назви їх в Nom. одержували закінчення *-s*, подібно як іменники чоловічого роду Boreas, Eurotas. Наявність при деяких з перерахованих власних імен і назв дублетних форм Gen. на -ae і -is пояснюється тим, що римляни, беручи до уваги не будову основи, а лише омонімне закінчення Nom. з латинськими іменниками III відміни, відмінювали їх і за III відміною.

За I відміною відмінюються також patronimica, що досить часто зустрічається в «Метаморфозах»: Abantiades — потомок Абанта, царя Аргосу, Персей (IV, 607, 673; V, 138), Atlantides (I, 682; II, 704, 834; IV, 368), Atrides (XII, 623; XIII, 189, 230, 365, 439, 655), Tydides (XII, 622; XIII, 68, 239), Priamides (XIII, 723; XV, 438), Aesonides (VII, 164; VIII, 411), Aeacides (VII, 668; XI, 246, 274, 389; XII, 82), Agenorides (III, 8, 81, 90; IV, 563, 772). В інших місцях твору Овідій називає Кадма, сина Агенора, Agenore natus (III, 51, 97), а Язона, сина Езона, — Aesone natus (VII, 84, 110).

Власні імена і назви, в тому числі і patronimica, з формою Nom. на -as, -es одержують грецьку форму в Acc. на -an, -en: Aenean (XIV, 78, 170), Cinyran (VI, 98; X, 343, 438), Midan (XI, 92, 162), Lichan (IX, 211, 229), Hippomenen (X, 651, 690),

Aesoniden (VII, 60, 77, 255), Tydiden (XIII, 350), Priamiden (XIII, 99), Aeaciden (XI, 227; XII, 96) і т. д. Буває грецька форма також у Voc. Пор. XIV, 247:

„Hostis es, Aenea, moneo, fuge litora Circes“.

IX, 213:

„Tune, Licha“, dixit „feralia dona dedisti?“.

В інших відмінках виступають латинські закінчення I відміни.

Подібне явище спостерігається при власних іменах і назвах II відміни. Вони також можуть зберігати особливості грецької відміни в Nom. s. і Acc. s., хоч поряд бувають і латинські форми, іноді навіть у тому самому вірші (наприклад: «Ardet Athos Taurusque Cilix et Tmolus et Oete» (II, 217).

У «Метаморфозах» можна вказати дуже багато місць, в яких власні імена і назви II відміни виступають у грецькій формі на -os в Nom. s. Наведемо кілька прикладів: Ismenos, Ismenus (II, 244; VI, 224), Pandrosos — одна з дочок Кекропа (II, 559), Harpalos, Harpalus (III, 222), Aglauros — дочка Кекропа (II, 560). Доказом грецького походження імені Ismenos, крім грецької відмінкової форми, є збереження групи консонантів sm, перший елемент якої в латинській мові, як відомо, випадав, залишаючи замінне подовження, наприклад: primus < *pri-ismos. В Aglauros в середині слова без зміни залишається дифтонг au, чого не буває в латинських словах (пор. causa-accuso). В обох словах — Aglauros і Maeandros — зберігається група -go, що є специфічною рисою літературно засвоєних імен. У ранніх усно засвоєних словах група -go зазнавала таких же фонетичних змін, як і в латинських словах, наприклад: Alexander < Ἀλέξανδρος.

З інших прикладів можна б ще згадати відомі назви островів Delos (VI, 191, 333; VIII, 221), Samos (VIII, 221), Paros (VIII, 221), Tenedos (I, 516), Lemnos (XIII, 46, 313) і інші. Грецька форма Acc. на -on є в Daedalon (VIII, 261), Sisyphon (IV, 466; XIII, 26), Delon (III, 597; IX, 332; XV, 541), Samon (XIII, 711; XV, 61), Tenedon (XIII, 174), Lesbos (II, 591; XIII, 173) і в багатьох інших.

До другої відміни ввійшли також власні імена на -eus з уваги на другий компонент дифтонга, який римлянам нагадував іменники II відміни на -us. В Овідія є дуже багато імен такого типу. Це Nereus (I, 187), Enipeus (I, 579), Pentheus (III, 514, 692), Eopereus (III, 619), Proreus (III, 634), Nyseus епітет Бакха, від назви міста Nysa і гори в Фессалії, де мав виховуватись Бакх (IV, 13), Perseus (IV, 639; V, 16, 34, 56, 80, 167, 175, 178, 248), Cepheus (IV, 738; V, 12), Phineus (V, 8, 36, 89, 157; VII, 3), Tereus (VI, 424, 455), Theseus (VII, 404, 421; VIII, 303, 547, 566) і т. д.

Проте названі власні імена в Овідія зберігають в Асс. грецьку відмінкову форму на -ea: Nerea (II, 268; XII, 94), Penthea (III, 561, 706, 712; IV, 22, 429), Persea (IV, 611; V, 30, 33), Cephea (V, 42), Phinea (V, 92, 109, 158, 210), Terea (VI, 647), Thesea (VIII, 263, 724; XII, 356) і інші.

Грецька форма Voc. на -eu виступає в Phineu (V, 93, 224), Perseu (IV, 770; V, 190, 216), Tereu (VI, 497), Theseu (VII, 433), Proteu (VIII, 731) і т. д.

Один раз у «Метаморфозах» зустрічається грецька форма Gen. на -eos — Theseos (VIII, 268). Від інших імен цієї групи в Gen. s. є латинська форма на -ei: Persei (V, 201), Orphei (XI, 22); в Abl. на -eo — Tereo (VI, 635).

Ще частіше виступають грецькі відмінкові форми власних імен і назв III відміни. З уваги на різні типи основ імен цієї відміни форми Nom. s. дуже різноманітні. Так, у «Метаморфозах» часто виступає Nom. s. на -on: Echion, -onis — зміїний (ἔχιδας — змія), ім'я одного з п'яти велетнів, що вийшли із зубів дракона, які посіяв Кадм (III, 126), Lycaon, -onis (I, 198, 220), Ixion, -onis (IV, 461), Amphion, -onis (VI, 271), Actaeon, -onis (III, 230, 721) і багато інших. Характерним для перерахованих власних імен, як слів, засвоєних літературним шляхом, поряд з грецькою відмінковою формою Nom. є збереження довгого голосного перед голосним і в кінці слова перед приголосним. Це ясно видно з будови такого вірша: «Actaeon ego sum, dominum cognoscite vestrum» (III, 230).

Специфічною для імен грецького походження є також форма Nom. s. на -ys: Itys, -yos (VI, 437, 620), Othrys, -yos (II, 221; VII, 225), Dictys, -yos, -is (III, 615), Libys, -yos (III, 617, 676), Tethys, -yos (II, 69, 156), форма на -an, як Titan, -anis (I, 10; II, 118; VI, 438; X, 79), Pan, -anis (I, 699; XI, 153).

Характерним для власних імен, засвоєних з грецької мови, є, крім того, Nom. s. на -as з основою на зубний приголосний або групу приголосних -nt. Можна навести такі приклади: Ophias, -adis (VII, 383), Pallas, -adis (II, 553; III, 102; IV, 38; VI, 26), Athamas, -antis (III, 564; IV, 489), Phormas, -antis (V, 74; XII, 322), Alcidas, -antis (VII, 369), Atlas, -antis (II, 296; IV, 32; VI, 174). Грецькою залишилась форма Nom. s. на -is з основою на зубний приголосний, як Paris, -idis (XIII, 202; XV, 805), Thetis, -idis (XI, 264), Baucis, -idis (VIII, 631, 714), Iris, -idis (I, 271; IV, 480; XIV, 85, 839 і інші).

В Асс. s. від названих груп власних імен і назв грецького походження є форма на -a, -yn, -in: Actaeona (III, 243, 244), Ixiona (IV, 465), Lycaona (II, 526), Amphiona (VI, 402), Pana (I, 705; XI, 171), Athamanta (IV, 467, 471), Baucida (VIII, 715), Ityn (VI, 636, 651), Tethyn (II, 509), Othryn (VII, 353), Parin (XII, 601; XIII, 200), Themis (I, 321) і т. д. У Voc. s. зустрічаються грецькі форми Atla (IV, 644), Themis (I, 379), Thetis (XI, 237), Iri (XI, 585).

інколи і в Gen. s. виступає грецьке закінчення -os: Ityos (VI, 658), Phoronidos — від Phoronis (I, 668).

У Nom. plur. своєрідним для власних назв грецького походження є закінчення -ēs на відміну від латинського закінчення -es. Для прикладу можна згадати Ismenidēs (IV, 31): «Placatus mitisque rogant Ismenidēs «Adsis», Cadmeidēs (IX, 304), Belidēs (X, 44) і інші. Те ж саме стосується і Voc. pl., наприклад: Ismenidēs (VI, 159), Eumenidēs (VIII, 482).

В Acc. plur. власні грецькі назви III відміни мають грецьке закінчення -as: Gigantas (I, 152; V, 319; X, 150), Aethiopas (I, 778), Cycladas (II, 264), Caras (IX, 645) і багато інших. В усіх інших відмінках цього деклінаційного типу наявні латинські форми.

Від деяких власних назв утворюються гібриди, першим компонентом яких є власна назва грецького походження, другим — латинське слово. У «Метаморфозах» Овідія зустрічаємо такі гібриди: Lemnicolae, Gen. s. — житель Лемноса: Lemnos+colo (II, 757), Latonigenisque, Dat. plur. — Аполлон і Діана: Latona+корінь від gigno (VI, 160), Chimaeriferae, Gen. s. — назва області в Малій Азії, що породила Хімеру: Chimaera+fero (VI, 339). Ці гібриди утворені за зразком латинських словоскладень agricola, silvicola, де кінцевий голосний першого компонента ослаблюється в і. Можливо, що названі гібриди, оскільки вони не зустрічаються в інших латинських авторів, створив сам Овідій за існуючими вже в латинській мові зразками.

В окремих випадках у грецькій формі можуть виступати власні назви негрецького походження. Це стосується, між іншим, назви річки Тібру, яка в латинських поетів, зокрема в Овідія, має назву Thybris і відмінюється, як власні імена грецького походження типу Paris, -idis. У «Метаморфозах» Овідій вживає Nom. Thybris (XIV, 426), Acc. Thybrin (II, 259) і Gen. Thybridis (XV, 432, 624), але прикметник має форму Tiberinus: Tiberinaque... ostia (XV, 728). У римській літературі форма Thybris вперше появляється в «Енеїді» Вергілія, де переважає над Tiberis. Коментатор «Енеїди» Сервій у поясненні до VIII, 31 відмічає: «In sacris Tiberinus, in saepo-lexia Tiberis, in poemate Thybris vocatur» (в культовій мові Tiberinus, в щоденній Tiberis, в поезії називається Thybris). У Еннія й інших поетів до Вергілія є лише назва Tiberis. Під впливом «Енеїди» назва Thybris могла проникнути і до «Метаморфоз» Овідія. У такій формі вона виступає і в «Fasti», хоч поряд з цим є й форма Tiberis.

В. Шульце про походження цієї назви пише: «Tiberius heisst etr. θεφρι, als Gentilname θεφριε, θεφρινα. Von einem Vejenterkönige Thebris soll der Fluss seinen Namen haben».³

³ W. Schulze, Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, Berlin, 1904, s. 249.

(Тіберій називається по-етруськи *θefri*, як родове ім'я *θεργiε*, *θεργiνα*. Річка повинна мати назву від вейентінського царя *Thebris*).

В ранню епоху історії Риму впливи етрусків, як відомо, сягали поза річку Тібр, аж до Кампанії, де етруски засновували свої колонії. З їх мови назва Тібру могла проникнути в сивілінську поезію, а звідти і в поему Вергілія. У грецькій літературі *Θύβρις* з'являється щойно після Вергілія (пор. Плутарха *Aemilius*, 30), внаслідок чого така форма назви річки у Вергілія не могла бути результатом впливу грецької літератури.

У грецькій літературі виступає ще друга форма назви Тібру *Θύβρις* (*Plutarch. Rom.*, I). В *Antologia Palatina* (IX, 219), читаємо:

οἷος Ἀχιλλεΐδης πρόσθε μινεπτόλεμος
τοῖος ἐν Αἰνεάδῃσι Νέρων ἀγὸς ἄστῳ Ῥέμοιο
νεῖται ἐπ' ὠκυρότην Θύβριν ἀμειψόμενος

(Як Неоптолем із Скірос їде до Іліону, так повертається Нерон через море до міста Рема на швидкопливучому Тібрі).

Порівняння Неоптолема з Нероном могло вплинути на асоціацію назви місцевості в Троаді *Θύβριη* з назвою річки Тібру і зумовити появу форми *Θύβρις*.

Таким чином, у власних назвах і іменах може іноді відображатись мовний стан народу, мова якого з часом відмерла. На матеріалі власних імен і назв можна досліджувати історію даного народу, його взаємозв'язки з іншими народами. Спосіб передачі власних імен і назв іншомовного походження вказує, в який час і яким шляхом вони проникли в дану мову, чи вони належать до народних, чи літературних надбань.

У «Метаморфозах» Овідія, побудованих головним чином на грецьких літературних зразках, переважають власні імена і назви, засвоєні з грецької мови книжним шляхом. Вони відмінюються частково за грецькою, а частково за латинською відміною. Вибір грецької відмінкової форми часто зумовлений не стільки вимогами техніки вірша, скільки бажанням поета надати словам, засвоєним з грецької літератури, вигляду найбільш наближеного до грецького оригіналу.

Далеко більше власних імен і назв грецького походження зустрічається в тій частині поеми, яка базується виключно на грецьких міфах.

Починаючи з XIV книги «Метаморфоз», де використовуються також староіталійські міфи, власні імена і назви грецького походження з'являються в дещо меншій кількості.

ONOMASTICA

1951—1966

- ONOMASTICA I: *The term and Name "Ukraine"* by J. B. Rudnyčyj, 132 p. Winnipeg, 1951. Price \$3.00.
- ONOMASTICA II: *Canadian Place Names of Ukrainian Origin* by J. B. Rudnyčyj, 32 p. Winnipeg, 1952, third edition 1957. Price \$2.00.
- ONOMASTICA III: *The names "Galicia" and "Volynia"* by J. B. Rudnyčyj, 32 p. Winnipeg, 1952. Price \$1.00.
- ONOMASTICA IV: *The Name "Ukraine" in South-Carpathia* by B. Barvinškyj, 16 p. Winnipeg, 1952. Price \$1.00.
- ONOMASTICA V: *L'origine du nom des Ruthenes* par B. O. Unbegaun, 13 p. Winnipeg, 1953. Prix \$1.00.
- ONOMASTICA VI: *Contribution to the Methods in Onomastics* by G. M. Lucyk, 32 p. Winnipeg, 1958. Price \$1.00.
- ONOMASTICA VII: *Canadian Toponymy and the Cultural Stratification of Canada* by W. Kirkconnell, 16 p. Winnipeg, 1954. Price \$1.00.
- ONOMASTICA VIII: *Guagninus' Toponymy of 1611* by O. Kupraneć, 32 p. Winnipeg, 1954. Price \$1.00.
- ONOMASTICA IX: *Ukrainian Topo- and Anthroponymy in the Inter. Bot. Terminology* by M. Borovškyj, Winnipeg, 1955. Price \$2.00.
- ONOMASTICA X: *The Term and Name "Canada"* by I. Velyhorškyj. Winnipeg, 1955. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XI: *Studies in Onomastics I: Canadian Slavic Namelore* by J. B. Rudnyčyj, Winnipeg, 1956. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XII: *Indian, Pseudo-Indian Place Names in the Canadian West* by Cyril Meredith Jones. Winnipeg, 1956. 24 p. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XIII: *Sur quelques noms de lieu d'origine ukrainienne en Roumanie* par Petar Skok, Winnipeg 1957. 16 p. Prix \$1.00.

- 71
209
- 321015
- ONOMASTICA XIV: *Contribution to Onomastics* by Ivan Franko. Winnipeg. 1957. Price \$2.00.
- ONOMASTICA XV: *Studies in Onomastics II: Toponymy* by J. B. Rudnyćkyj. Winnipeg, 1958. Price \$2.00.
- ONOMASTICA XVI: *The French Element In Newfoundland Place Names* by E. R. Seary. Winnipeg 1958. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XVII: *Mexico — The Name* by G. Tibon. Winnipeg 1959. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XVIII: *Les noms de famille ukrainiens* par E. Borschak. Winnipeg 1959. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XIX: *Place Names in Nova Scotia* by R. MacG. Dawson. Winnipeg 1960. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XX: *Topo- and Anthroponymic Materials from Western Ukraine* by O. Ochrym, Winnipeg, 1960. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XXI: *The Origin of the Name "Slav"* by J. B. Rudnyćkyj. Winnipeg, 1961. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XXII: *A Classified Dictionary of Slavic Surname Changes in Canada* by R. B. Klymasz. Winnipeg, 1961. Price \$2.00.
- ONOMASTICA XXIII—XXIV: *Geographic Names of Boikovia* by J. B. Rudnyćkyj. Winnipeg, 1962. Price \$3.00.
- ONOMASTICA XXV: *The names "Rusychi" and "Rusovychi"* by S. Hordynsky. Winnipeg, 1963. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XXVI: *The Spanish Toponyms of the British Columbia Coast*, by E. von Richthofen. Winnipeg, 1963. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XXVII: *Topo- and Anthroponymic Materials from Halychyna*. Winnipeg, 1964. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XXVIII: *La provenance du nom Bulgar* by J. Nemeth. Winnipeg, 1964. Prix \$1.00.
- ONOMASTICA XXIX: *The Term and Name "Brody"* by W. Jaszczun. Winnipeg, 1965. Price \$1.00.
- ONOMASTICA XXX: *Anthroponymy in the Pomianyk of 1484* by I. I. Gerus-Tarnawecky. Winnipeg 1965. Price \$2.00.

Obtainable at:

UVAN, Box 3597, Sta. B., Winnipeg, Canada.